

Tüm kıyı düzenlemelerinde yapılacak ilk iş, toprak ile suyun buluştuğu kıyı kenar çizgisini sabitlemektir. Kıyı kenar çizgisinin belirlenmesi, insanların gelişerek, kıyılarda yerleşime geçmesiyle başlamıştır. Suyun kara üzerindeki etkisinin engellenmesi amacıyla taşların yığılması gibi basit geleneksel yöntemlerle yapılan ilk örnekler, zamanla yerini ahşabın kullanıldığı daha ekonomik tekniklere bırakmıştır. Kıyı sabitlemede daha yeni bir malzeme, ömrü 75 yıldan az olan, çelik levha kazıklardır. Prekast beton levha kazıkların gelmesiyle, en esaslı fırtınalara karşı konulabilmiştir. Ancak böyle bir sistem için oldukça yüksek bir yatırım söz konusudur. Kıyı kenarının sabitlenmesi için, setler, dalgakıranlar, mendirekler zorunludur ve bu tip uygulamalardan hiçbir gelir elde edilemediği için, kıyıda yapılacak organizasyonlarla bu harcamalar karşılanmalıdır. Özel bir zon için, en uzun ömürlü ve en etkili sistemin kullanılması zorunludur (Yücel 1999).

Kıyı alanlarında yapılan tasarımlar bitki materyali, donatı elemanları, yapısal peyzaj uygulamaları ve tasarımın ana kimliği ile uyumlu olmalı. Yöreye ait bitkiler belirlenerek tasarımda bunlar kullanılmalıdır. Yapısal peyzaj için malzemeler tasarıma uygun ve ekonomiklik ve dayanıklılık esas alınarak belirlenmelidir. Donatı elemanları ve kentsel mobilyalar tasarıma kimlik katmalı ve dayanıklı olmalıdır.

Kıyı planlamasında uyulması gerekli temel ilkeler şunlardır (Public Access Design Guidelines 1985):

- Deniz kıyısındaki alanlar anayasada yer alacak tavizsiz kıyı kanunlarıyla, tüm insanların serbest ve yasaksız kullanımına açık kamusal alanlar olarak kabul edilmeli ve bu, koşulsuz uygulanmalıdır.
- Yapı (konut, ticari, vb.) alanları kıyıyla ilişkilendirilmeyip, önlerinde yeşil tampon alanlar planlanmalı ve koşulsuz uygulanmalıdır.
- Doğal arazi plastiği (kayalıklar, falezler, mağaralar, vb.) ve görsel açıklık korunarak planlama alanının karakteristik özelliği durumuna getirilmelidir.

“Ülkemiz kıyı alanları planlama yaklaşımı, sorunları ve çözüm önerileri”

- Kent içi trafik yolları, denizle yerleşim alanları arasında direkt ilişkiyi kesmemek için, ana yol gelişimi daha iç kısımlara alınmalıdır.
- Kıyı şeridinde kuşak şeklinde gelişme gösteren yerleşme ve tesislerden kaçınılmalıdır. Doğal çevredeki değişimlere karşı, korunmuş yeşil tampon alanlarla yerleşmeler bölünmeli ve büyüklükleri sınırlandırılmalıdır.
- Halk girişine açık promenad alanı ve kent plajlarında en önemli kriterlerden birisi “görsel açıklıktır”. Bunun için yapıların son derece denetimli olarak yerleştirilmesine, yüksekliğin belirlenmesine, peyzaj elemanlarının uygun konumlandırılmasına, manzara ve vistaların olabildiğince artırılmasına gerek vardır (Sayan 1991).

Ülkemiz, 6480 km'si Anadolu, 786 km'si Trakya, 1067 km'si adalar kıyısında olmak üzere toplam 8333 km'lik bir sahil şeridine sahiptir. Karadeniz'de Hopa'dan, Akdeniz'de İskenderun ötelere kadar uzanan binlerce kilometrelik kıyı şeridimiz, doğal ve kültürel ilginç örnekler sergiler. Hareketli bir kıyı şeridi Karadeniz, Marmara ve Boğazlar ile Ege ve Akdeniz topoğrafyasının tipik özelliğidir. Uçsuz, bucaksız kumsallar, mavinin çeşitli tonlarında irili, ufaklı körfezler ve koylar sahil peyzajımızın çok değerli varlıklarıdır. Arazi yapısının yer yer sahile çok yaklaşması ve yükselti farkları kıyılarımıza özgü morfolojik gösteriler yaratır. Yatay ve düşey kısa mesafelerde iklim ve toprak koşullarındaki değişimler doğal bitki örtüsünde farklı türler ve bitki toplulukları ortaya koyar (Öztan 1976).

Kıyılarımızda farklı türde ürünlerin oluşturduğu yoğun bir tarım potansiyeli vardır. Karadeniz kıyılarında doğudan batıya doğru turunçgiller bahçeleri ile çay plantasyonlarını fındık bahçeleri izler. Daha sonra tütün, mısır ve meyve kültürü çayın yerini alır.

Marmara bölgesinde, kıyı bandının maki ve orman parçaları ya da şeritlerinin çevrelediği alanlarda genellikle tarımsal kullanımlar yer almıştır. Bağ, meyve, zeytin, ayçiçeği vb. bitki kültürleri tarımsal dokuyu oluşturur. Ege Bölgesi, dağların denize daha çok dik inmesi nedeni ile oldukça geniş bir kıyı düzlüğüne sahiptir. Tarımsal alanlar denize dökülen akarsu deltaları boyunca iç kesimlere sokulur. Geniş bağ alanları, meyve bahçeleri, zeytinlikler, tütün, pamuk tarlaları tarımsal deseni tanımlar. Akdeniz kıyı bandı ise yüksek Toros dağ silsilelerinin eteklerinde, genellikle dar bir arazi şeridi biçimindedir. Yer yer makilikler ve çam ormanları

KIYISAL ALAN PLANLAMA DERSİ

11. HAFTA

“Ülkemiz kıyı alanları planlama yaklaşımı, sorunları ve çözüm önerileri”

denize kadar iner. Subtropik iklim kuşağı içinde olan bu bölgede tarım arazisinin hemen hemen %50 si I. ve II. sınıfa giren en verimli tarım topraklarıdır. Geniş bir narenciye plantasyonu dışında, muz kültürü, turfanda sebzeçilik ve geniş ova düzlüklerinde pamuk en belirgin özellik olarak dikkati çeker (Akdoğan 1977).

Öte yandan, yüzyıllar boyu oluşan Anadolu Uygarlığına iliş-kin tarihi eserler, arkeolojik kalıntılar ile bugün hala canlılığını koruyan tipik yerleşme merkezleri, kıyı hazinemizin açık hava müzesi niteliğinde değer biçilmez kültürel varlıklarıdır. Çünkü, Küçük Asya olarak isimlendirilen Türkiye, tarihin ilk çağlarından beri insanların geçiş ülkesi, çeşitli ülkelerin çatış- ma alanı ve giderek içinde kaynayıp eridiği bir pota olmuştur. Küçük Asya, Büyük Asya kıtasının eklentisi ve uzantısı değil, aynı zamanda küçük bir modelidir. Eskiler Küçük Asya (Asia Minor) adını vermekle, Büyük Asya'nın biçim ve çizgilerini tekrarlayan ya da örnekleyen bir yer olduğunu belirtmek istemişlerdir. Orta kesimde yer alan yüksek yaylalar, çevresini kuşatan sıradağlar ve her yanda sekiler halinde vadilere inen bir topoğrafya bu örneği iç kesimlerden, kıyılara kadar her yerde sergiler (Ceram 1979).

Bu özelliklerinden başka, toplam 8333 km. lik kıyılarımızda, uzun bir güneşlenme süresinin etkilediği ve 1520 km. lik denize girmeye uygun bir kumsal bulunduğu göz önünde bulundurulursa, kıyı-larımızın bir başka değerli yönü de belirtilmiş olur. Görülüyor ki, kıyılarımız turistik, ekonomik, sağlık, dinlenme ve bilimsel konularda bütün insanların ilgisini çekecek değerde çok yönlü bir yapıya sahiptir. Bu özelliklerinden dolayı kıyılarımızın peyzaj mimarisi açısından sorunlarının, Ülkenin diğer bölgelerine oranla çok daha önemli ve yoğunlaşma eğiliminde olacağı ortadadır. Ülkemizin kıyı sorunlarını yaratan önemli etmenlerden biri endüstridir. Bu alanlarda endüstrinin yetersiz ekonomik koşullar, nüfus artışı ve açlık sorunlarına çözüm getirme gibi olumlu yönleriyle birlikte; fiziksel yönden çevreyi değiştirme ve tahribi, biyolojik dengeyi bozma gibi olumsuz yönleri de vardır. Başka bir deyişle, endüstrinin toprak, bitki örtüsü, hayvan yaşamı, su, atmosfer ya da tümüyle çevrede olumsuz sonuçlar yarattığını kabul etmek zorundayız (Öztañ 1975).

Denizin, kentsel tüketim sonucunda doğan atık maddeleri ve sanayi artıklarının kolayca ve ucuz yoldan atılabileceği bir yer olması, endüstrinin bu yörelerde gelişmesini özendirilmektedir.

“lkemiz kıyı alanları planlama yaklaşımı, sorunları ve çözüm nerileri”

Denizin bu özelliği, kıyılara endüstri yerleşimleri için ulaşım kolaylığı yanı sıra bir üstünlük kazandırmaktadır. Bu nedenle, sanayiciler uzun süredir denizin bu niteliğinden yararlanma alışkanlıklarını günümüzde de sürdürmektedirler.

Bugün, Marmara Denizi ve özellikle İzmit Körfezi ve Haliç’te kirlilik tehlikeli boyutlara ulaşmıştır. Örneğin, hızlı bir gelişme gösteren endüstri yerleşim alanları Marmara Denizi’nin doğusunda ve İzmit Körfezi’nde yaklaşık 50 km. uzunluğunda ve 2 – 10 km genişlikte boyutlara ulaşmıştır. Yaklaşık 120’nin üzerinde endüstri kuruluşunun atıklarını boşalttığı İzmit Körfezi, özellikle akıntının düşük olduğu doğu kesimi ile konut yerleşmeleri özellikle fabrikaların yoğunlaştığı kuzey sahillerinde önemli düzeyde kirlenmektedir. Bu kesimlerde, çözünmüş oksijen miktarının balıkların yaşayamayacağı düzeye düştüğü, koli bakterisi yoğunluğunun ise çok yüksek boyutlara ulaştığı görülmektedir.

Marmara, Karadeniz’i, Akdeniz’e birleştiren Çanakale ve İstanbul Boğazları arasında bir geçit denizdir. Bilindiği gibi, bu iki denizin tuz yoğunluğu farkından doğan akıntılarla yer yer tuzluluğu değişmekte, temizleme olanağı artmaktadır. Ancak, İzmir Körfezinde bu akıntıların etkisi çok azaldığından, ekolojik dengenin giderek bozulması Krfezden başlayarak bütün Marmara kıyılarını tehdit etmeye başlamıştır (Mar. ve Boğ. Bel,Bir,1980).

Ülkemiz karasularından elde edilen 200 bin ton balık miktarının %24’ yani 48 000 tonu Marmara Denizinden elde edilmektedir. Ancak, Hidrobiyoloji Enstitüsü, birkaç yıl içinde l deniz haline gelebilecek İstanbul ve İzmit kıyılarında tutulan balıklardaki cıva oranının, şimdiden sağlığı tehlikeye sokacak duruma yaklaştığını belirtmektedir. Tarımsal mücadelede kullanılan bazı ilaçlardaki maddelerin, özellikle cıvanın etkisi Karadeniz’de de görülmektedir. Sulara karışan bu artıkların, hamsilerin sırt kısımlarında zehir birikimine yol aması ayrı bir tehlikeyi haber vermektedir (Mar. ve Boğ. Bel. Birliği 1980). Marmara’nın kendi kendini temizlemesi için gerekli biyolojik oksijen gereksinimi önceleri günde 65 ton iken, 1970’lerde endüstri artıkları ve kentsel yerleşmeler etkisiyle 150 tona çıkmıştır (ztan 1976). Kirleticilerin denetlenmesi ve olanak nispetinde arıtılması için bazı kararlar geliştirilmiştir. Ancak, bunların gerçekleştirilmesi pahalı önlemleri ve yatırımları gerektirdiği için, bazı tepkileri de beraberinde getirmiştir.

“Ülkemiz kıyı alanları planlama yaklaşımı, sorunları ve çözüm önerileri”

Kıyisal sorunları yaratan en önemli etmenlerden biri de turizm endüstrisidir. ılıman iklimli yerlerde turizm baskısı sonucunda kıyı boyunca şerit gibi uzanan ve büyük kısmıyla doğal peyzajı, tarihsel anıt ve sitleri yozlaştıran kentleşmiş tatil yerlerinin hızlı yayılması özendirilmiştir.

Ülkemizin, turizm konusunda büyük bir potansiyeli olduğu öteden beri söylenir. Gerçekten, turistin aradığı doğal güzellik, ılımlı iklim, deniz, el değmemiş doğa, tarihsel değerler vb. gibi ilginç nitelikler Ülkemizde bir arada bulunmaktadır. Ancak, yalnızca turistin ilgi alanlarının yoğunluğu, turizm potansiyeli olarak yeterli sayılmamalıdır. Bu potansiyel aynı zamanda tüm ülkesel alt yapı donatım niteliklerini de içermelidir. Özellikle, turizme açık yörelerin alt yapısı, özel, tüzel donatım ve hizmetleriyle konukları kabule hazır olması gerekmektedir.

Ayrıca, Ülkemizde kıyılarla ilgili tüm araştırma ve planlama tartışmaları turizm üzerinde dđğümelenmektedir. Bunu Avrupa Konseyi üye ülkelerinin kıyı sorunlarının genel bir dökümünü yaparak, öneriler geliştirdiğı geniş kapsamlı raporunda da görmekteyiz. Rapora göre, bazı üye ülkeler ulusal kıyı mekânlarına kısıtlı ve özel bir konu ile yaklaşmaktadır. Söz konusu kıyılar olunca, bu yaklaşım çoğı kez turizm sorunlarını yaratmaktadır. Türkiye de kıyı planlamasını yalnızca turistik amaçlı olunca düşünmektedir (Karabey 1978).

Gerçekte, turizm yadsınamayacak bir olgu olarak yaşama katılırken, birlikte getirdiğı çevre sorunları da yoğunlaşmaktadır. Batı Avrupa ülkeleri, büyük kitleler halinde gelen turist-lerle birlikte artan gürültü, kirlilik, pahalılık gibi sorunlardan yakınırken, Ülkemizde turizmin çevre üzerinde etkisi göz önüne alınmamaktadır. Nitekim batı ülkelerinde turistler geldikleri yerlerin koşullarına uymak zorunluluğunu duymakta ayrıca, bazı yöreler bazı mevsimlerde turist akımına kapatılarak korunmaktadır. Buna karşın, ülkemizde turizme tanınan ayrıcalık nedeniyle arkeolojik kazı alanlarından içme suyu havzalarına, değerli doğal sitlerden istisnasız tüm kıyılara kadar tüm ülkesel değerler acımasızca yok edilmektedir. Turizme tanınan ayrıcalığı 1969 da yayınlanan 6/12209 Sayılı Kararnamede de görmekteyiz.

KIYISAL ALAN PLANLAMA DERSİ

11. HAFTA

“Ülkemiz kıyı alanları planlama yaklaşımı, sorunları ve çözüm önerileri”

Söz konusu kararname gereğince Balıkesir, Çanakkale il sınırının denize birleştiği nokta ile Antalya-Mersin sınırının denize birleştiği nokta arasında uzanan Ege ve Akdeniz kıyılarında 3 km. derinlikte bir bant "Turizm Gelişim Alanı" olarak kabul edilmiştir (T.T.B. 1968).

Ülkemizde genellikle değerli tarım alanlarımız kıyı bölgele-rimizde bulunmaktadır. Ancak, başta kıyı bölgelerimiz olmak üzere pek çok yöremizde I, II, ve III. yetenek sınıflarına giren tarım alanları çeşitli yerleşme hareketlerinin doğrudan ya da dolaylı etkisi ve baskısı altındadır. Marmara Bölgesinin önemli tarım alanlarında (Bursa Ovası, İzmit, Yalova arası ile İzmit-İstanbul arası kıyı bandı gibi) ve Çukurova'da narenciye bahçeleri, verimli pamuk tarlaları, turfanda tarım ürün alanları çeşitli yerleşimlere özellikle endüstriyel kullanımlara feda edilmektedir.

1970'lere kadar Türkiye yasalarında bilimsel anlamda kıyı tanımının yapılmamış olması tapu işlemlerinde güçlükler yaratmış, değişik yorumlarla kıyıların amaç dışında kullanılmasına göz yumulmuştur. Bu tarihlere kadar bir kenarı denizle sınırlanmış, eski tapularda "leb-i derya" yeri, tapularda ise "deniz" biçiminde tanımlanan sınırın, "kıyı şeridi" yerine "kıyı çizgisi"nden başladığı düşünülerek, deniz kıyılarının özel mülkiyet sınırları içine alınması yaygınlaşmıştır (Yüzer 1981).

Cumhuriyet döneminde, kıyıların tüzel durumu Yurттаşlar Yasası ile buna dayalı Yargıtay kararlarına göre belirlenmiştir. Şöyle ki, 21 kıyının, kamu malı niteliğinde olduğu, bu nedenle, herkesin eşitlikle, özgürce hiçbir karşılık ödemeksizin ortaklaşa yararlanmasına açık olduğu, bunun sağlanmasının devletin görevi olduğu belirtilmiştir. Örneğin, 1957'den önce İmar Yasası yürürlüğe girinceye değin yürürlükte kalan 2290 Sayılı Belediye Yapı ve Yollar Yasası (1933'te çıkarılmıştı)'nın 4. Maddesine göre, deniz ve göl kenarlarından ya da rıhtım yapılacak noktalardan 10 m. genişliğindeki yerin kamunun yararlanmasına ayrılmış alan olarak serbestçe bırakılması öngörülmüştü. Ancak, yürürlükteki yasaların açıklıklarından yararlanılarak olubittiler yaratılmakta, böylece kıyıda özel kişiler adına sahiplik kurulmaktadır. Bunlardan bir kısmını örnek verirsek; Yurттаşlar Yasasının 641. Maddesinde özel mülkiyete konu olmayacak mallar sayılırken "aksi saptanmadıkça" kaydının konul-ması yüzünden aksini saptamak koşulu

“ülkemiz kıyı alanları planlama yaklaşımı, sorunları ve çözüm önerileri”

ile kıyıların özel mülkiyete konu olabileceği anlamının çıkarılması yanlış uygulamalara yol açmıştır.

2644 Sayılı Tapu Yasası'nın 6. Maddesi, tarıma elverişli olmayan toprağı açıp ele geçirme; 10. Maddesi de kıyıda kendiliğinden oluşan yerleri satın alma yollarıyla iyelik edinme olanağını sağlamıştır 1966 yılında yürürlüğe giren 766 Sayılı Tapulama Yasasının 2. Maddesi ile tarıma elverişli olmayan yer-ler tapulama dışında bırakılmışsa da kıyılara ilişkin olarak bir açıklık getirilmemiş olduğundan uygulamada kıyıların özel mülkiyet konusu edildiği, en azından hazine adına tapuya geçirildiği anlaşılmaktadır.

Kamu mallarının özellikle kıyıların korunması, yönetimi ve kullanımı konularında açık seçik kurallar taşıyan bir yasanın bulunmayışı yağmacının, spekülâtörün işini kolaylaştırmıştır. 6785 Sayılı İmar Yasasında 1972 yılında 1605 sayılı yasa ile yapılan değişiklik sırasında getirilen 7 ve 8. Ek Maddeler, yönetime kıyılarla ilgili planlama, uygulama, denetleme yetkileri, sorumlulukları yüklemiştir. Bilindiği gibi, değişiklikten önce İmar Yasasının öngördüğü planlama, bölgeleme, arsa ayırma, yapı-ılanına yetkileri belediye ve mücavir (komşu) alan sınırları dışında geçerli değildi. Bu yüzden de, belediye ve komşu alan sınırları dışında bölge planlaması, endüstriyel gelişme, turizm, yer-leşme deseni, ulaşım ağı açısından önem taşıyan alanlardaki, kıyılardaki düzensiz yapı, toprak ayırma, spekülasyon hareketleri denetim altına alınamıyordu. Getirilen ek maddelerle İmar Yasası'nın uygulanma kapsamı belediye ve komşu alanla sınırları dışında da yaygınlaştırılmıştır (Geray 1975).

Kaynaklar

- Geray, C., 1975. Kıyıların toplum yararına kullanılmasına ilişkin sorunlara genel bakış. Mimarlık Dergisi, 76/2, Ankara.
- T.T.B. 1968. Turizm ve Tanıtım Bakanlığı. Side Uluslararası Turizm Planlama Yarışması. Ankara.
- Karabey, H. 1978. Fransa'nın yönetim ve planlama düzeyinde kıyılarını düzenleme ve koruma çabaları. Mimarlık Dergisi 76/2, Ankara.

KIYISAL ALAN PLANLAMA DERSİ

11. HAFTA

“ülkemiz kıyı alanları planlama yaklaşımı, sorunları ve çözüm önerileri”

- Ceram, W. 1979. Tanrıların Vatanı Anadolu. Büyük Fikir Kitapları Dizisi 33, İstanbul.
- Public Access Design Guidelines, 1985, San Francisco Bay Conversation and Development Commission, California.
- Yücel, S. 1999. İzmir Kenti Konak-Alsancak kıyı kesimi peyzaj planlaması üzerine bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı ABD.
- Sayan, M.S. 1991. Antalya Kenti Kıyı Bandının Gezi Alanı Olarak Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı ABD.
- Yüzer, E. 1981. Dört Denizli Kıyısız Ülke “Türkiye”. 27.06.1981, Milliyet Gazetesi.